

روش حفظ قرآن

عبدالرحیم موگهی

اشاره:

حفظ کنند، ولی مراحلی که سپری کردن آنها در افزایش سرعت و مقدار و دوام حفظ آیات قرآن بسیار مؤثر است، هفت مرحله است و مرحله اول آن، این است که تلاش کنید، پیش از حفظ قرآن، یک دوره آموزش «روخوانی» قرآن را یاد بگیرید و «روانخوان» شوید تا از همان آغاز و با تسلط بر روخوانی قرآن، آیات الهی را به طور صحیح و بدون غلط بخوانید و با تسلط بر روانخوانی قرآن، با سرعت بیشتری، آیات بیشتری را حفظ نمایید.

۲. آشنایی با تجوید قرآن

بہتر است کہ علم «تجوید»، قرآن یا

در سلسله مباحث مربوط به روش حفظ قرآن، مطالبی درباره مقدمات، وسایل و شرایط حفظ قرآن در مجله شماره ۵۷ و ۵۸ ارائه گردید. در این مقاله، نگاهی گذرا به مراحل حفظ، عوامل مؤثر در حفظ و راههای تصحیح محفوظات قرآنی خواهیم داشت.

مراحل حفظ قرآن کریم

۱. آشنایی با روخوانی و روانخوانی

قرآن

بعضیها بدون طی کردن مراحل حفظ قرآن نیز می توانند قرآن را - هرچند با دشواری و تمرین بیشتر -

می‌توانید به نوارها و سی‌دی‌های تلاوت قرآن با روش ترتیل، مانند نوار ترتیل استادان: «محمد صدیق منشاوی» و «عبدالرحمن حُرَیفی» گوش فرا دهید و خودتان نیز همراه آنها بخوانید، یا در جلسات تلاوت قرآن به روش ترتیل، شرکت نمایید، و یا این روش را زیر نظر «استاد» یاد بگیرید و تمرین کنید تا کاملاً با روش و سبک ترتیل آشنا شوید و بر آن مسلط گردید. در صورتی که حفظ قرآن و تکرار آیات آن با روش ترتیل، از نظر سرعت، برای شما تندر و سریع است، می‌توانید با روش دیگری به نام «تحقیق» که از نظر سرعت، آهسته‌تر از روش ترتیل است، آیات قرآن را تکرار و حفظ کنید و به نوارهای تحقیق استادانی همچون: «محمود خلیل الحُصَری» و «عبد الباسط محمد عبد الصمد» گوش فرا دهید.

۶. آشنایی با ترجمه قرآن

بکوشید که پس از حفظ هر قسمت از قرآن، با ترجمه و معنی کلمات و آیات آن قسمت نیز آشنا شوید. این آشنایی، افزون بر داشتن آثار علمی و اخلاقی و معنوی،

همان «نیکو خوانی» قرآن را، پیش از حفظ آیات، فرا بگیرید، تا از همان آغاز حفظ قرآن، آیات را نیکوتر و زیباتر نیز بخوانید؛ زیرا آشنا بودن با علم تجوید، انجام دادن این کار را برای شما بسیار آسانتر می‌کند.

۳. آشنایی با دستور زبان قرآن

چنانچه برای شما امکان دارد، بکوشید یک دوره دستور زبان عربی را که به آن «صرف و نحو» می‌گویند، هرچند به صورت مختصر و اجمالی، فرا بگیرید؛ زیرا آگاه بودن از قواعد دستور زبان عربی و آشنایی با آنها، در سرعت و مقدار حفظ آیات قرآن بسیار مؤثر است.

۴. آشنایی با لحن عربی قرآن

از همان آغاز، آیات قرآن را با لحن و آهنگ و لهجه عربی حفظ کنید. برای این منظور، به تلاوت و قرائت قاریان معتبر و مشهور عرب و ایران گوش فرا دهید.

۵. آشنایی با روش ترتیل قرآن

تلاوت قرآن به روش «ترتیل» را بیاموزید و بکوشید که قرآن را با همین روش، حفظ کنید. برای یادگیری آن،

می‌تواند عاملی مؤثر در به یاد آوردن آیات حفظ شده، هنگام مرور محفوظات قرآنی، نیز باشد. به طور نمونه، اگر شما آیه ۱۳ سوره «حُجرات»، یعنی آیه ﴿... إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقِيكُمْ...﴾ را حفظ کنید و با معنی و مفهوم آن، یعنی «گرامی‌ترین شما نزد خدا پرهیزکارترین شماست.» نیز آشنا گردید، پس از مدتی و هنگام مرور محفوظات قرآنی خود، به این آیه که می‌رسید، چنانچه قسمتِ «إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ» را به یاد آوردید، اما قسمتِ «أَتْقِيكُمْ» را فراموش کردید، چون از پیش با معنیِ «أَتْقِيكُمْ» پرهیزکارترین شما آشنا بوده‌اید، بهتر و سریع‌تر می‌توانید قسمتِ «أَتْقِيكُمْ» را به یاد آورید و مثلاً به جای آن، عبارتِ «أَغْنِيكُمْ» را که به معنیِ «ثروتمندترین شما» است، نگوید؛ زیرا از پیش می‌دانسته‌اید که «گرامی‌ترین انسانها نزد خدا پرهیزکارترین آنان است، نه ثروتمندترین آنان» و «پرهیزکارترین»، معنیِ «أَتْقِيكُمْ» و نه چیز دیگری است؛ هرچند برخی بر این عقیده‌اند که «حتی آشنایی با

ترجمه و معانی کلمات و آیات قرآن، پیش از حفظ آنها و نه پس از آن، می‌تواند در حفظ بهتر و سریع‌تر و پایدارتر آیات نیز تأثیر مثبت بگذارد.»

۷. آشنایی با تناسب معنایی آیات قرآن

آگاهی از تناسب معنایی آیات با یکدیگر می‌تواند عامل مؤثر دیگری در حفظ آیات قرآن و بویژه قسمت پایانی آنها باشد. مثلاً «اصمعی» می‌گوید: «روزی آیه ﴿وَالسَّارِقُ وَالسَّارِقَةُ فَاقْطَعُوا أَيْدِيَهُمَا جِزَاءً بِمَا كَسَبَا نَكَالاً مِنَ اللَّهِ﴾ را خواندم و آن را با عبارت ﴿وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ﴾ به پایان رساندم. شخصی بیابان نشین نزدیک من بود و قرآن خواندن مرا شنید. آن شخص به من گفت: آیه را دوباره بخوان. من نیز آن آیه را دوباره خواندم و با همان عبارت ﴿وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ﴾ به پایان رساندم. آن شخص بیابان نشین به من گفت: آیه را به صورت اشتباه خواندی. به او گفتم: مگر تو قرآن می‌دانی؟ پاسخ داد: نه! من قرآن نمی‌دانم. به وی گفتم: پس، چگونه می‌گویی که من آیه را اشتباه خوانده‌ام؟ جواب داد: آن گونه که تو آیه را خواندی، آغاز و پایان آن، از نظر

می‌تواند عاملی مؤثر در به یاد آوردن آیات حفظ شده، هنگام مرور محفوظات قرآنی، نیز باشد. به طور نمونه، اگر شما آیه ۱۳ سوره «حُجرات»، یعنی آیه ﴿... إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقِيكُمْ...﴾ را حفظ کنید و با معنی و مفهوم آن، یعنی «گرامی‌ترین شما نزد خدا پرهیزکارترین شماست.» نیز آشنا گردید، پس از مدتی و هنگام مرور محفوظات قرآنی خود، به این آیه که می‌رسید، چنانچه قسمتِ «إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ» را به یاد آوردید، اما قسمتِ «أَتْقِيكُمْ» را فراموش کردید، چون از پیش با معنیِ «أَتْقِيكُمْ» پرهیزکارترین شما آشنا بوده‌اید، بهتر و سریع‌تر می‌توانید قسمتِ «أَتْقِيكُمْ» را به یاد آورید و مثلاً به جای آن، عبارتِ «أَغْنِيكُمْ» را که به معنیِ «ثروتمندترین شما» است، نگوید؛ زیرا از پیش می‌دانسته‌اید که «گرامی‌ترین انسانها نزد خدا پرهیزکارترین آنان است، نه ثروتمندترین آنان» و «پرهیزکارترین»، معنیِ «أَتْقِيكُمْ» و نه چیز دیگری است؛ هرچند برخی بر این عقیده‌اند که «حتی آشنایی با

کار تشویق می‌کند و هدف متعالی، شما را به ادامه کار و پایان دادن آن ترغیب می‌نماید. بنابراین، به انگیزه و هدف خود، برای حفظ قرآن، بیشتر توجه کنید، و پیش از شروع حفظ، به تبیین و تحلیل آن، برای خود، پردازید تا حفظ قرآن را به پایان برسانید و در میانه راه، از ادامه آن باز نمانید.

۲. گوش دادن به نوارهای تلاوت قرآن در زمینه آیات مورد نظر. به طور مثال، دیده یا شنیده‌اید که برخیها هنگام رانندگی، به نوارهای قرآن گوش داده‌اند و همه آیات خوانده شده در نوار و یا بسیاری از آنها، حتی به طور ناخواسته، حفظشان شده است و این نشان دهنده اهمیت حفظ قرآن از راه گوش دادن به نوارهای قرآنی است. گفتنی است کسانی که می‌خواهند افزون بر حافظ قرآن بودن، قاری قرآن نیز باشند، می‌توانند نوارهای قاریانی را انتخاب نمایند که آیات مورد نظرشان برای حفظ را به سبک مورد نظرشان برای تلاوت خوانده باشند.

۳. مدتی است نوارهای صوتی و کاست مخصوص حفظ قرآن، با

معنی و مفهوم، با یکدیگر تناسب ندارند؛ زیرا خداوند هم از کيفر و عقوبت سخن می‌گوید و هم خودش را به عَفْوَرٍ رَحِيمٍ توصیف می‌نماید. پس از سخن این شخص بیابان نشین متوجه شدم که پایان آیه، عبارت ﴿وَاللّٰهُ عَزِيزٌ حَكِيْمٌ﴾ است. و همین تناسب معنایی را نیز در آیه ۹۸ سوره «یوسف» می‌توان دید؛ زیرا فرزندان حضرت «یعقوب» علیه السلام به او گفتند: «ای پدر! از خدا آمرزش گناهان ما را طلب کن که ما خطا کار بودیم.» حضرت به آنان فرمودند: ﴿... سَوْفَ اَسْتَغْفِرُ لَكُمْ رَبِّيْ اِنَّهُ هُوَ الْغَفُوْرُ الرَّحِيْمُ﴾؛ «بزودی برای شما از پروردگارم آمرزش می‌طلبم که او آمرزنده و مهربان است.» همان گونه که در این آیه کریمه نیز می‌بینید، آغاز این آیه، یعنی «اَسْتَغْفِرُ: آمرزش می‌طلبم» با پایان آن، یعنی «اَلْغَفُوْرُ: آمرزنده» تناسب معنایی دارد.

عوامل مؤثر در حفظ

۱. برای حفظ قرآن و ادامه مستمر آن، دست کم به دو چیز نیاز دارید: یکی انگیزه عالی و دیگری هدف متعالی. انگیزه عالی، شما را به شروع

بازخوانی و بازگویی آنها استفاده کنید و برای تکرار آیات حفظ شده، بیشتر از حفظ خود آیات، وقت بگذارید.

۶. گاه برخی از آیات را با «نوشتن» آنها، بهتر و سریعتر حفظ می‌کنید تا با «خواندن» آنها؛ البته می‌توانید آیاتی را که برای حفظ کردن، مثلاً بر یک صفحه کاغذ یا مقوا نوشته‌اید، همراه خود داشته باشید تا در فرصتهای مناسبی که برای حفظ قرآن و مرور آیات الهی به دست می‌آورید، از آیات نوشته شده بر صفحه کاغذ یا مقوا استفاده کنید. و با توجه به اینکه جایی از بدن شما، مانند دستهایتان، نباید بدون طهارت و وضو به نوشته‌های قرآن برسد، می‌توانید برای رعایت این امر - در صورتی که طهارت ندارید - صفحه کاغذ یا مقوای مذکور را درون پاکتی پلاستیکی و پاکیزه قرار دهید و یا مقداری از کناره و حاشیه آن را برای در دست گرفتن، سفید بگذارید.

۷. همواره به این نکته توجه داشته باشید که چه مقدار از آیه‌ها و سوره‌ها و جزء‌های قرآن را حفظ کرده‌اید، نه اینکه چه مقدار را حفظ نکرده‌اید. و

روشهای گونه‌گون تهیه و تنظیم شده است و در بازار به فروش می‌رسد و یا در مؤسسات و مراکز آموزش حفظ قرآن دیده می‌شود.

می‌توانید از آنها نیز برای حفظ قرآن استفاده کنید. و چنانچه برای شما امکان دارد، بهتر است برای حفظ قرآن، از نوارهای ویدئویی و دیسک‌های فشرده رایانه‌ای (Compact Disk = CD) که به صورت «سمعی و بصری: شنیدنی و دیدنی» است، استفاده کنید، زیرا طبق نظر برخی از روان‌شناسان، حدود ۸۰٪ یادگیری از طریق «چشم» تحقق می‌پذیرد.

۴. یکی از عوامل مؤثر در حفظ آیات و سوره‌های قرآن و دلگرم شدن به این کار، آگاهی یافتن از ثواب و پادشاهی است که در احادیث اسلامی ما برای خواندن و حفظ کردن آیات و سوره‌های قرآن بیان شده است.

۵. حفظ آیات قرآنی و فراموش نکردن محفوظات قرآنی، نیازمند، «تکرار» است. بنابراین، از هر فرصتی برای مرور و تمرین مداوم آیات و

نیز تا کنون چه مدت از وقت خود را برای حفظ قرآن مجید صرف کرده‌اید، نه اینکه چه مدت دیگر تا پایان حفظ قرآن باقی مانده است.

۸. شرکت منظم و مداوم در جلسات گروهی حفظ و قرائت قرآن هم باعث می‌شود که شما به حفظ قرآن مُقید شوید و هم موجب می‌گردد که محفوظات قرآنی دیگران را بشنوید و در نتیجه، به تصحیح و تقویت و دوام محفوظات خود کمک کنید.

راههای تصحیح محفوظات

۱. نواری را تهیه کنید و محفوظات قرآنی خود را در همان حال بازگویی و از حفظ خواندن، روی نوار ضبط کنید و سپس دستگاه ضبط صوت را روشن کنید و آن آیاتی را که از حفظ خوانده و بر نوار ضبط کرده‌اید، با قرآن تطبیق دهید و اشتباهات خویش را تصحیح کنید.

۲. کوشش کنید تا آنجا که برای شما امکان دارد، حتما حفظ قرآن را با شرکت در جلسات قرآن و زیر نظر «استاد» نیز انجام دهید؛ استادی که هم حافظ قرآن باشد و هم با تجوید و

ترجمه و دستور زبان و شیوه‌های علمی و عملی حفظ قرآن آشنا و در زمینه‌های آموزش آن، با تجربه و کلاسیک باشد تا مثلاً بتواند - علاوه بر تصحیح اشتباهات در حفظ قرآن - اشتباهات تجویدی شما را نیز رفع کند.

هیچ کس از پیش خود چیزی نشد

هیچ آهن، خنجر تیزی نشد

هیچ قنادی نشد استادکار

تسا که شاگرد شکرریزی نشد

۳. در صورتی که بتوانید، چند نفر

دوست برای بازگویی و مرور آیات حفظ شده داشته باشید و در ساعتی معین و مقرر، همدیگر را ببینید، مثلاً با یکدیگر قرار بگذارید که روزی یک صفحه از قرآن را خودتان حفظ کنید و ساعت ۹ تا ۱۰ صبح روز بعدش را برای بازگویی و مرور آیات حفظ شده و تصحیح اشتباهات آن در نظر بگیرید. سپس در ساعت مذکور و در محلی مناسب حاضر شوید و در ابتدا مثلاً شما آیات آن صفحه را برای نفر دوم و سوم، از حفظ بخوانید و بازگو کنید تا اشکالاتی که احیاناً در حفظ

و دو آیه پنجم و ششم را نفر سوم از حفظ بخواند. و یا چون هر صفحه از قرآنهاى رسم الخط «عثمان طه» دارى ۱۵ سطر است، ۵ سطر اول را نفر اول، ۵ سطر دوم را نفر دوم و ۵ سطر سوم را نفر سوم از حفظ بخواند؛ ولى نباید از قبل مشخص کنید که چه کسى کدام آیه و یا کدام قسمت از هر صفحه را باید از حفظ بخواند، بلکه در همان جلسه مباحثه حفظ قرآن باید مشخص کنید که چه کسى کدام آیه و یا کدام قسمت از هر صفحه قرآن را از حفظ بخواند. این، بدان جهت است که هر سه نفر مقید شوند تمام صفحه را به طور کامل و از قبل حفظ کنند.

۴. در صورتى که نتوانید برای بازگویی و مرور آیات حفظ شده و تصحیح اشتباهات آن، هم مباحثی پیدا کنید، سعی کنید که محفوظات قرآنی خود را نزد شخص دیگری، مانند پدر، مادر، برادر، خواهر، معلم و یا دوستان که بار و خوانی قرآن آشنا باشد، از حفظ بخوانید و بازگو کنید تا اشتباهات احتمالی شما را گوشزد و تصحیح کند.

آیات قرآن داشته‌اید، به شما تذکر دهند.

آن‌گاه نفر دوم و سپس نفر سوم نیز همین کار را انجام دهد. با انجام دادن این کار، هر صفحه از قرآن، سه بار تکرار و بازگویی می‌شود و در تصحیح آیات حفظ شده و ثبات و نگهداری آنها در ذهن و حافظه شما تأثیر مثبت می‌گذارد. گفتنی است انتخاب دو نفر هم مباحث، به جای یک نفر، برای این است که چنانچه روزی یکی از هم مباحثها - به دلیلهایی - نتوانست در جلسه مباحثه حفظ قرآن حاضر شود، هم مباحث دیگری حضور داشته باشد و جلسه مباحثه در آن روز، تعطیل نگردد.

روش دیگری که در مباحثه حفظ قرآن وجود دارد این است که اگر مثلاً صفحه‌ای از قرآن دارای ۶ آیه است، آیه اول را نفر اول، و آیه دوم را نفر دوم، و آیه سوم را نفر سوم، و دوباره آیه چهارم را نفر اول و آیه پنجم را نفر دوم، و آیه ششم را نفر سوم از حفظ بخواند. و یا دو آیه اول و دوم را نفر اول، و دو آیه سوم و چهارم را نفر دوم،